Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Серія: фізико-математичні науки

2012, 1

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Series: Physics & Mathematics

УДК 519.21

Д.М. Городня, аспірант

Існування та єдиність розв'язку задачі Коші для рівняння теплопровідності із загальною стохастичною мірою

Доведено існування та єдиність слабкого розв'язку задачі Коші для рівняння теплопровідності, керованого загальною стохастичною мірою.

Ключові слова: стохастична міра, стохастичне рівняння теплопровідності, задача Коші, слабкий розв'язок.

D.M. Gorodnya, PhD student

Existence and uniqueness of the solution of Cauchy problem for a heat equation with general stochastic measure

Existence and uniqueness of the weak solution of Cauchy problem for a heat equation driven by the general stochastic measure is proved.

Key Words: stochastic measure, stochastic heat equation, Cauchy problem, weak solution.

E-mail: gorodnyaya-darya@i.ua

Статтю представив д. ф.-м. н., проф. Козаченко Ю.В.

1. Вступ. Для моделювання поведінки реальних фізичних і біологічних процесів при наявності випадкових впливів часто використовується рівняння теплопровідності, яке містить доданок, заданий стохастичним інтегралом [1,2]. У даній роботі випадковий вплив описується за допомогою інтеграла за стохастичною мірою, на яку накладається тільки умова σ-адитивності за ймовірністю.

Для випадку d просторових змінних розв'язок задачі Коші для рівняння теплопровідності ми визначаємо як деяку узагальнену випадкову функцію, визначену на просторі $D(\mathbb{R}^{d+1})$ основних функцій з $C^\infty(\mathbb{R}^{d+1})$ з компактним носієм. Це дозволяє довести існування та єдиність розв'язку при умовах, подібних до тих, при яких у [3] встановлено існування та єдиність узагальненого розв'язку для звичайного рівняння теплопровідності.

Інший підхід, при якому розв'язок задачі Коші для рівняння теплопровідності визначається як деякий процес $V_t,\ t > 0$, такий, що при фіксованому $t > 0$ V_t є узагальненою випадковою функцією, визначеною на просторі Шварца $S(\mathbb{R}^d)$ швидко спадних основних функцій, запропоновано в [4].

2. Попередні відомості. Нехай L_0 – множина всіх випадкових величин, які задані на повному ймовірнісному просторі (Ω, F, P) і розглядаються з точністю до P-еквівалентності. Під збіжністю в L_0 будемо розуміти збіжність за ймовірністю.

Означення 1 *Узагальненою випадковою функцією (у.в.ф.) називається лінійне неперервне відображення $\xi : D(\mathbb{R}^{d+1}) \to L_0$.*

У подальшому через $D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$, $D'(\mathbb{R}^{d+1})$, $\langle F, \varphi\rangle$, (f, φ) позначатимемо відповідно простір усіх у.в.ф., стандартний простір узагальнених функцій [3, § 5.3] та дії функцій $F \in D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$ та $f \in D'(\mathbb{R}^{d+1})$ на основну функцію $\varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1})$. Властивості у.в.ф. досліджуються в [4,5]. Зокрема, справджується таке твердження.

Позначимо через $L(\mathbb{D})$ та $\mathcal{E}$ відповідно диференціальний оператор з постійними коефіцієнтами та його фундаментальний розв'язок (див., наприклад, [3, § 11.2]).

Теорема 1 [5] *Нехай для функції $F \in D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$ існує згортка $F * \mathcal{E}$. Тоді рівняння $L(\mathbb{D})U = F$ має розв'язок в $D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$. Цей розв'язок записується у вигляді $U = F * \mathcal{E}$ і є єдиним у класі всіх функцій із $D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$, для яких існує згортка з $\mathcal{E}$.*

Нехай $\mathbf{B} = \mathbf{B}(\mathbb{R}^{d+1})$ – σ-алгебра борельових множин простору $\mathbb{R}^{d+1}$.

Означення 2 *Стохастичною мірою називається σ-адитивне відображення $\mu : \mathbf{B} \to L_0$.*

У роботі [6] визначено $\int_A f d\mu$, де $A \in \mathbf{B}$, f – дійсна вимірна функція, та досліджено його властивості. Зокрема, довільна обмежена вимірна функція є інтегровною, для цього інтеграла справджується аналог теореми Лебега про мажоровану збіжність (див. наслідок 1.2 [6] або твердження 7.1.1 [7]) та теорема про диференціювання інтеграла по параметру [4], а також кожна стохастична міра μ визначає у.в.ф. $\dot{\mu}$ за правилом

$$(\dot{\mu}, \varphi) = \int_{\mathbb{R}^{d+1}} \varphi(x,t) d\mu(x,t), \quad \varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1}).$$

Відзначимо, що похідна від випадкового процесу $\eta : (a; b) \to L_0$ розгляається у сенсі збіжності за ймовірністю.

3. Основні результати. Розглянемо задачу Коші для рівняння теплопровідності із стохастичною мірою, яка у символьному записі має вигляд

$$\frac{\partial V}{\partial t} = a^2 \triangle_x V + \dot{\mu}, \ t > 0, \qquad V\mid_{t=0+} = \dot{\nu}, \quad (1)$$

відносно невідомої функції $V \in D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$. Тут $a \in \mathbb{R}$, $a > 0$, μ – стохастична міра на $\mathbf{B}(\mathbb{R}^{d+1})$, рівна нулю на усіх вимірних підмножинах множини $K := \{(x,t) \in \mathbb{R}^{d+1} : t < 0\}$, ν – стохастична міра на $\mathbf{B}(\mathbb{R}^d)$.

Означення 3 *У.в.ф. $V \in D'_r(\mathbb{R}^{d+1})$ називається розв'язком задачі Коші (1), якщо $V = 0$ при $t < 0$ і для кожної $\varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1})$*

$$-\left(V, \frac{\partial \varphi(x,t)}{\partial t}\right) = a^2 (V, \triangle_x \varphi(x,t)) + \quad (2)$$

$$\int_{\mathbb{R}^{d+1}} \varphi(x,t) d\mu(x,t) + \int_{\mathbb{R}^d} \varphi(x,0) d\nu(x).$$

Аналогічно до [3, §5.5] $V = 0$ при $t < 0$, якщо $(V, \varphi) = 0$ для кожної $\varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1})$, такої, що $\operatorname{supp} \varphi \subset \mathrm{K}$.

Розв'язок задачі Коші (1) будується з урахуванням формули Пуассона [3, §16.3] таким чином. Нехай

$$\mathcal{E}(x,t) = \frac{\theta(t)}{(2a\sqrt{\pi t})^d} e^{-\frac{|x|^2}{4a^2 t}}, \quad (x,t) \in \mathbb{R}^{d+1},$$

– фундаментальний розв'язок оператора теплопровідності і при $\varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1})$

$$v_1(x,t,\varphi) := \int_t^\infty ds \int_{\mathbb{R}^d} \mathcal{E}(y-x, s-t) \varphi(y,s) dy;$$

$$v_2(x,\varphi) := v_1(x, 0, \varphi).$$

Теорема 2 *Розв'язком задачі Коші (1) є у.в.ф.*

$$(V, \varphi) = \int_{\mathbb{R}^d \times [0;\infty)} v_1(x,t,\varphi) d\mu(x,t) + \quad (3)$$

$$\int_{\mathbb{R}^d} v_2(x,\varphi) d\nu(x), \quad \varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1}).$$

Доведення. Зафіксуємо $\varphi \in D(\mathbb{R}^{d+1})$ та $(x,t) \in \mathbb{R}^d \times [0;\infty)$. З фінітності φ випливає, що $supp\ \varphi \subset (-L; L)^{d+1}$ для деякого $L > 0$, а отже

$$v_1(x,t,\varphi) =$$

$$\frac{1}{(\sqrt{\pi})^p} \int_0^L d\tau \int_{\mathbb{R}^d} \varphi(x + 2a\sqrt{\tau}\xi, t+\tau) e^{-|\xi|^2} d\xi.$$

Тому при фіксованому φ функція v_1 неперервна і обмежена по сукупності змінних x, t на $\mathbb{R}^d \times [0;\infty)$, а отже, вона інтегровна по стохастичній мірі μ. Також, позначивши δ-функцію Дірака через δ, при фіксованій $(x,t) \in \mathbb{R}^d \times [0;\infty)$ дістанемо (див. [3,§11.6]):

$$\varphi(x,t) = (\delta(y-x, s-t), \varphi(y,s)) =$$

$$\left(\mathcal{E}(y-x, s-t), -\frac{\partial \varphi(y,s)}{\partial s} - a^2 \triangle_y \varphi(y,s)\right) =$$

$$\int_t^\infty ds \int_{\mathbb{R}^d} \mathcal{E}(y-x, s-t) \left(-\frac{\partial \varphi}{\partial s} - a^2 \triangle_y \varphi\right) dy.$$

Тому

$$\int_{\mathbb{R}^d \times [0;\infty)} \varphi(x,t) d\mu(x,t) =$$

$$-\int_{\mathbb{R}^d\times[0;\infty)} v_1\left(x,t,\frac{\partial\varphi}{\partial s}\right) d\mu(x,t)- \quad (4)$$

$$a^2\int_{\mathbb{R}^d\times[0;\infty)} v_1\left(x,t,\triangle_y\varphi\right) d\mu(x,t),$$

а отже, у.в.ф.

$$\int_{\mathbb{R}^d\times[0;\infty)} v_1(x,t,\varphi)d\mu(x,t),\ \varphi\in D(\mathbb{R}^{d+1}),$$

є розв'язком задачі Коші

$$\frac{\partial V}{\partial t}=a^2\triangle_x V+\dot{\mu},\ t>0,\quad V\,|_{t=0+}=0. \quad (5)$$

З урахуванням рівностей (4) при $t=0$ аналогічно до (5) можна переконатися, що у.в.ф.

$$\int_{\mathbb{R}^d} v_2(x,\varphi)d\nu,\ \varphi\in D(\mathbb{R}^{d+1}),$$

є розв'язком задачі Коші

$$\frac{\partial V}{\partial t}=a^2\triangle_x V,\ t>0,\quad V\,|_{t=0+}=\dot{\nu}. \quad (6)$$

Тому для закінчення доведення досить зауважити, що сума розв'язків задач (5, 6) є розв'язком задачі Коші (1). Теорему 2 доведено.

Зафіксуємо стохастичні міри $\overline{\mu}$, $\overline{\nu}$, які задані на $\mathbf{B}(\mathbb{R}^{d+1})$ та $\mathbf{B}(\mathbb{R}^d)$ відповідно, і покладемо при $\varphi\in D(\mathbb{R}^{d+1})$

$$\langle F_{\overline{\mu}},\varphi\rangle:=\int_{\mathbb{R}^{d+1}}\varphi(x,t)d\overline{\mu}(x,t), \quad (7)$$

$$\langle F_{\overline{\nu}},\varphi\rangle:=\int_{\mathbb{R}^{d}}\varphi(x,0)d\overline{\nu}(x). \quad (8)$$

У подальшому використовується така лема.

Лема 1 *Існують згортки $F_{\overline{\mu}}*\mathcal{E}$ та $F_{\overline{\nu}}*\mathcal{E}$.*

Доведення. Зафіксуємо $\varphi\in D(\mathbb{R}^{d+1})$ і збіжну до 1 в $\mathbb{R}^{2(d+1)}$ послідовність $\{\eta_k\}\subset\mathbb{R}^{2(d+1)}$ [3, §7.4]. Для існування згортки $F_{\overline{\mu}}*\mathcal{E}$ досить довести [5], що границя за імовірністю при $k\to\infty$ послідовності

$$\langle F_{\overline{\mu}},(\mathcal{E}(y,s),\eta_k((x,t),(y,s))\varphi(x+y,t+s))\rangle= \quad (9)$$

$$\int_{\mathbb{R}^{d+1}}d\overline{\mu}(x,t)\int_{\mathbb{R}}ds\int_{\mathbb{R}^d}\Phi_k(x,t,y,s)dy,\ k\geq 1,$$

де

$$\Phi_k(x,t,y,s)=\mathcal{E}(y,s)\eta_k((x,t),(y,s))\varphi(x+y,t+s),$$

існує і дорівнює

$$\int_{\mathbb{R}^{d+1}}d\overline{\mu}(x,t)\int_{\mathbb{R}}ds\int_{\mathbb{R}^d}\mathcal{E}(y,s)\varphi(x+y,t+s)dy. \quad (10)$$

Зауважимо, що послідовність $\{\eta_k\}$ рівномірно обмежена на $\mathbb{R}^{2(d+1)}$ деякою сталою $C>0$, а також на кожному компакті в $\mathbb{R}^{2(d+1)}$ дорівнює 1 починаючи з деякого номера. Також із фінітності φ випливає, що

$$\exists L>0\ \ \forall\xi\in\mathbb{R}^d\ \forall s\in\mathbb{R},\ |s|>L:\ \ \varphi(\xi,s)=0. \quad (11)$$

Зафіксуємо $(x,t)\in\mathbb{R}^{d+1}$. Внаслідок теореми Лебега про мажоровану збіжність

$$\int_{-L-t}^{L-t}ds\int_{\mathbb{R}^d}\Phi_k(x,t,y,s)dy\to$$

$$\int_{-L-t}^{L-t}ds\int_{\mathbb{R}^d}\mathcal{E}(y,s)\varphi(x+y,t+s)dy,\quad k\to\infty,$$

тобто, з урахуванням (11), послідовність підінтегральних функцій, які інтегруються в (9) по стохастичній мірі μ , поточково збігається до підінтегральної функції з (10).

Легко переконатися, що вказана послідовність підінтегральних функцій рівномірно по $(x,t)\in\mathbb{R}^{d+1}$ обмежена сталою $2CL\|\varphi\|_\infty$. Тому границя (7) існує і рівна випадковій величині, що задається інтегралом (10), за теоремою Лебега про мажоровану збіжність для інтеграла за стохастичною мірою.

Аналогічно перевіряється, що існує за імовірністю

$$\lim_{k\to\infty}\langle F_{\overline{\nu}},(\mathcal{E}(y,s),\eta_k((x,t),(y,s))\varphi(x+y,t+s))\rangle \quad (12)$$

$$=\int_{\mathbb{R}^d}d\overline{\nu}(x,t)\int_{\mathbb{R}}ds\int_{\mathbb{R}^d}\mathcal{E}(y,s)\varphi(x+y,s)dy,$$

а отже, і згортка $F_{\overline{\nu}}*\mathcal{E}$. Лему 1 доведено.

Позначимо через $\mathcal{G}$ набір усіх у.в.ф., які зображуються у вигляді лінійних комбінацій у.в.ф. виду (7) та (8).

Теорема 3 *Задача Коші (1) має єдиний розв'язок у множині усіх у.в.ф., для яких існує згортка з $\mathcal{E}$. Цей розв'язок зображується у вигляді (3).*

Доведення. Внаслідок означення 3 у.в.ф. V є розв'язком задачі Коші (1) тоді і тільки тоді, коли V є розв'язком в $D_r'(\mathbb{R}^{d+1})$ рівняння

$$\frac{\partial V}{\partial t} - a^2 \triangle_x V = F_\mu + F_\nu, \tag{13}$$

а також $V = 0$ при $t < 0$. Тут у.в.ф. F_μ, F_ν будуються за допомогою стохастичних мір μ, ν за правилами (7) та (8) відповідно. Зауважимо, що $(F_\mu + F_\nu) \in \mathcal{G}$, а також із лінійності згортки та леми 1 випливає що згортка $F * \mathcal{E}$ існує для кожної $F \in \mathcal{G}$.

Оскільки стохастична міра μ рівна нулю на вимірних підмножинах множини K, то, внаслідок (3, 10, 12) для розв'язку V задачі Коші (1), який отриманий в теоремі 2 і задається формулою (3), виконується рівність $V = F_\mu * \mathcal{E} + F_\nu * \mathcal{E}$. Як і при доведенні леми 1 встановлюється, що існує згортка $V * \mathcal{E}$. Тому внаслідок теореми 1 рівняння (13) має єдиний розв'язок у класі всіх у.в.ф., для яких існує згортка з $\mathcal{E}$. Цей розв'язок задається формулою (3). Теорему 3 доведено.

Список використаних джерел

1. *Кляцкин В. И.* Стохастические уравнения глазами физика. - М.: Физматлит, 2001. – 528 с.
2. *Sturm A.* On convergence of population processes in random environments to the stochastic heat equation with colored noise // Electron. J. Probab. – 2003. – 8, N 6. – P.1–39.
3. *Владимиров В. С.* Уравнения математической физики. – М.: Наука, 1981. – 512 с.
4. *Радченко В. Н.* Уравнение теплопроводности и волновое уравнение с общими случайными мерами //Укр. мат. журнал. – 2008. – 60, №12. – с. 1675–1685.
5. *Городня Д. М.* Про існування та єдиність розв'язків задач Коші для хвильових рівнянь із загальними стохастичними мірами // Теорія ймовір та матем.статист. – 2011. – Вип. 85. – с. 50 –55.
6. *Радченко В. Н.* Интегралы по общим случайным мерам// Труды института математики НАН Украины, 1999. - 196 с.
7. *Kwapień S., Woycziński W. A.* Random Series and Stochastic Integrals: Single and Multiple. – Boston: Birkhäuser,1992. – 360 p.

Надійшла до редколегії 23.03.2011